

فصلنامه سیاست دفاعی
سال چهاردهم، شماره ۵۵، تابستان ۱۳۸۵

جایگاه شیعیان عراق در دوران حاکمیت حزب بعث

استاد راهنما: دکتر اصغر کیوان‌حسینی

دانشجو: علی‌اکبر هاشمی

تهیه‌کننده: مهدی زروندی

اشاره

شیعیان عراق که همیشه اکثریت جمعیت این کشور را تشکیل داده‌اند (در حال حاضر بین ۶۰ تا ۶۵ درصد) بعد از جدایی از امپراتوری عثمانی و شکل‌گیری آن به عنوان یک کشور مستقل - به‌ویژه در دوره ۳۵ ساله، حاکمیت حزب بعث - هیچ‌گاه به قدرت و حکومت دست نیافتند و همیشه از صحنه سیاسی دور نگه‌داشته شدند. در حال حاضر که یک شرایط کاملاً بحرانی و حساس در این کشور به وجود آمده و حداقل در ظاهر امر آمریکاییها وعده دموکراسی را به ملت عراق داده‌اند، اکثریت شیعه در یک وضعیت و فرصت بسیار استثنایی قرار گرفته است. در این وضعیت با برگزاری انتخابات آزاد، شیعیان توانستند بخش عمده‌ای از قدرت سیاسی را به خود تخصیص دهند. (کسب بیشترین سهم در ساختار سیاسی آینده این کشور) با توجه به اشتراکات تاریخی، مذهبی و مرز مشترک طولانی بین دو کشور ایران و عراق، حضور نیروهای آمریکایی در عراق و وضعیت کنونی آن فرصتها و تهدیداتی را برای جمهوری اسلامی ایران به همراه خواهد داشت. از طرف دیگر اگرچه یکی از عوامل تأثیرگذار بر میزان نقش سیاسی شیعیان در گذشته و حال، عامل خارجی بوده و می‌باشد، اما وضعیت

حاکم بر آنها در دوره ۳۵ ساله حاکمیت حزب بعث که به شدت تحت سرکوب رژیم بودند بر نقش و میزان قدرت آنها در تحولات کنونی بی تأثیر نیست. به نظر می‌رسد سیاستهای سرکوبگرانه رژیم بعث عراق در ۳۵ سال حاکمیت خود بر عراق در خصوص شیعیان، آنها را حتی با توجه به شرایط مطلوب پیش آمده در کسب قدرت سیاسی مطلق یا قابل قبول ناتوان ساخته است. این تحقیق بر آن است تا عوامل دوری شیعیان از قدرت سیاسی در دوران گذشته را بازشناسی کند و جایگاه آنها را در قدرت سیاسی و نیز تلاش آنان را برای معارضا و مقابله با حزب بعث و بالعکس توصیف نماید.

سؤال اصلی که این پژوهش عبارت است از:

چه عاملی در تضعیف نقش و قدرت سیاسی گروهها و احزاب معارض شیعی در عراق نقش داشته است؟

و سایر سؤالاتی را که می‌تواند به آنها پاسخ دهد عبارتند از:

۱. نقش احزاب و گروههای عمده شیعی در تحولات سیاسی دوران بعث چه بوده است؟
۲. شیوه مبارزاتی احزاب و گروههای شیعی علیه رژیم بعث چگونه بوده است؟
۳. حمایتهای خارجی، به ویژه جمهوری اسلامی ایران، چه تأثیری بر مبارزات شیعیان عراق گذاشته است؟
۴. حزب بعث در مقابله با احزاب و گروههای شیعی (و شیعیان) چه اقداماتی انجام داده است؟
۵. سیاستهای مقابله جویانه و سرکوبگرانه رژیم، چه تأثیری بر نقش و قدرت سیاسی شیعیان در دوره حاکمیت حزب بعث گذاشت؟

و فرضیه اصلی این پژوهش این است که:

سیاستهای مقابله جویانه رژیم بعث عراق با احزاب و گروههای معارض شیعی، آنها را از صحنه قدرت سیاسی دور و جایگاه و توان آنان را به شدت

تضعیف نموده است.

روش پژوهش این تحقیق مبتنی بر روشهای توصیفی، تاریخی و علی است. توصیفی است، زیرا در صدد گردآوری و ارائه اطلاعات و بیان روندها و برقرار کردن ارتباط بین متغیرهاست. تاریخی است از آن جهت که به گذشته عراق و احزاب شیعی آن تعلق دارد و علی است از آن منظر که در صدد ایجاد یک رابطه علی و معلولی بین قدرت سیاسی در عراق و سیاستهای متخذه در تضعیف شیعیان می باشد.

مهمترین هدفی که این تحقیق در پی آن است، شناخت احزاب و گروههای عمده شیعی به لحاظ تاریخی که برای ما ایرانیان از اهمیت خاصی برخوردارست می باشد. ما به عنوان یک شیعه و یک کشور شیعی بایستی با مبارزات احزاب و گروههای شیعی و سیاستهای سرکوبگرانه رژیم بعث عراق علیه آنان آشنایی داشته باشیم. کشور عراق به لحاظ همجواری با ما و نیز به لحاظ مذهب و دین نقاط اشتراک فراوانی دارد و در گذشته به سبب وجود حزب بعث علیه امنیت ما تهدید محسوب می شده است لذا اهمیت ویژه ای برای کشور ما دارد.

سازماندهی تحقیق

این رساله از پنج فصل تشکیل شده است. آنچه در این فصول آمده دربرگیرنده پاسخ به سؤالات تحقیق می باشد.

فصل اول به کلیات بحث اختصاص یافته که خود دارای دو قسمت، طرح تحقیق و پیشینه آن می باشد. قسمت اول به بیان مسئله و اهمیت این موضوع، سؤالات، روش و سازماندهی آن پرداخته و از مفاهیم موجود تعاریفی ارائه می دهد. قسمت دوم به بیان پیشینه بحث، که همان آشنایی اجمالی با کشور عراق است می پردازد. در این قسمت تاریخچه سیاسی کشور عراق، موقعیت جغرافیایی و وضعیت اقتصادی آن به اختصار بیان می گردد.

فصل دوم به مبارزات شیعیان عراق از جنگ جهانی اول تا تشکیل رژیم

جمهوری در عراق اختصاص یافته است. این فصل دو مقطع زمانی ۱۹۲۴-۱۹۱۴ (از جنگ جهانی اول تا استقلال عراق) و ۱۹۵۸-۱۹۲۴ (از استقلال عراق تا تشکیل رژیم جمهوری) را بررسی کرده است. رفتار دولت عثمانی با شیعیان، مسئله اشغال عراق، انقلاب خونین ۱۹۲۰، ایجاد حکومت محلی و حرکت‌های شیعی مجموعه موضوعاتی هستند که به آنها پرداخته است.

فصل سوم مشتمل بر مبارزات شیعیان عراق از تأسیس حکومت جمهوری تا روی کار آمدن حزب بعث عراق است که در آن نحوه شکل‌گیری احزاب سیاسی، شرایط حاکم بر آنها، مبارزات و اهدافشان بررسی شده است. در این فصل بحث اصلی این است که چگونه نظام سرکوب پادشاهی عراق به مبارزات مردم عراق شکل بخشید.

فصل چهارم دوران به قدرت رسیدن حزب بعث و سلطه آن بر عراق را مورد تحقیق قرار داده است. در این فصل مبارزات شیعیان عراق و برخورد با معارضة شیعه در این دوره به‌طور مفصل بررسی گردیده و برای دستیابی به این هدف به روند شکل‌گیری مبانی فکری احزاب شیعی، مبارزات آنها و سیاست‌های سرکوبگرانه حزب بعث به‌طور مفصل بحث شده است و در ادامه تشریح شده است که چگونه این نظام به تشدید مبارزات شیعه منتهی شد و در نتیجه در حمله نظامی آمریکا به عراق، هیچ‌گونه حمایتی از رژیم بعث عراق نکردند.

فصل پنجم به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از فصول گذشته اختصاص دارد. در این فصل با در نظر گرفتن یافته‌های تحقیق نوعی ارتباط علی و معلولی بین عوامل نظام سرکوب دخیل در تضعیف قدرت شیعیان به دست داده شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.